

ІНФОРМАЦІЯ

**щодо загального інформаційного забезпечення виборів депутатів
Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних,
міських, районних у містах, сільських, селищних рад,
сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ
(стаття 50 Закону України "Про місцеві вибори")**

1. ВИБОРЧІ ПРАВА ГРОМАДЯН ТА СПОСОБИ ЇХ ЗДІЙСНЕННЯ І ЗАХИСТУ

Відповідно до статті 38 Конституції України громадяни України мають право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Конституцією України та Законом України "Про місцеві вибори" (далі – Закон) визначено, що право голосу на виборах:

депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України та проживають на території Автономної Республіки Крим у межах відповідного територіального виборчого округу;

депутатів районної ради мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України, належать до відповідних територіальних громад на території цього району та проживають у межах відповідного територіального виборчого округу;

депутатів обласної ради мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України та проживають на території відповідних районів, міст обласного значення, що входять до складу цієї області в межах відповідного територіального виборчого округу;

депутатів сільської, селищної, міської ради, виборах сільського, селищного, міського голови мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України, належать до відповідної територіальної громади та проживають у межах відповідного виборчого округу;

депутатів районної у місті ради мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України, належать до територіальної громади відповідного міста та проживають на території відповідного району в місті у межах відповідного територіального виборчого округу;

старости мають громадяни України, які мають право голосу відповідно до статті 70 Конституції України, належать до відповідної об'єднаної сільської, селищної, міської територіальної громади та проживають на території населеного пункту (села або селища), де за рішенням об'єднаної сільської, селищної, міської територіальної громади проводяться такі вибори.

Військовослужбовці строкової служби, громадяни України, які проживають за кордоном, а також особи, визнані судом недієздатними, та громадяни України, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади та не мають права голосу на місцевих виборах.

Громадяни України, які мають право голосу, є виборцями. Підставою реалізації виборцем свого права голосу на виборах є його включення до списку виборців на виборчій дільниці.

Громадяни України, які мають право голосу, можуть брати участь у роботі виборчих комісій як їх члени, проводити передвиборну агітацію, вести спостереження за ходом виборчого процесу, бути довіреною особою або набувати статусу іншого учасника виборчого процесу тощо у порядку, визначеному Законом та іншими законами України.

Згідно із статтею 14 Закону місцеві вибори можуть бути черговими, позачерговими, повторними, проміжними або першими.

Чергові місцеві вибори проводяться одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад, голів, старост, обраних на попередніх чергових місцевих виборах.

Рішення про проведення чергових виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів, старост приймається Верховною Радою України.

Рішення про проведення чергових виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим приймається Верховною Радою Автономної Республіки Крим відповідно до Конституції України.

Позачергові місцеві вибори призначаються Верховною Радою України у разі дострокового припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, сільського, селищного, міського голови, а також в інших випадках, передбачених Законами України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про добровільне об'єднання територіальних громад". Таке рішення приймається Верховною Радою України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня дострокового припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради, сільського, селищного, міського голови.

Позачергові вибори старости призначаються радою відповідної об'єднаної територіальної громади в разі дострокового припинення повноважень старости.

Повторні вибори депутатів (депутата) у відповідному багатомандатному, одномандатному виборчому окрузі призначаються відповідною територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому Законом, у разі визнання відповідних виборів у цьому виборчому окрузі такими, що не відбулися, з підстав, визначених Законом, чи в разі визнання особи, обраної у відповідному одномандатному виборчому окрузі депутатом, такою, яка відмовилася від депутатського мандата у відповідному одномандатному виборчому окрузі.

Повторні вибори сільського, селищного, міського голови, старости призначаються відповідною територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому Законом, у разі визнання відповідних виборів такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи, обраної сільським, селищним, міським головою, старостою, такою, яка відмовилася від посади сільського, селищного, міського голови, старости.

Проміжні вибори депутата сільської, селищної ради призначаються в одномандатному виборчому окрузі територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому Законом, у разі дострокового припинення повноважень депутата сільської, селищної ради, обраного у відповідному одномандатному виборчому окрузі.

Перші вибори депутатів, сільських, селищних, міських голів призначаються Центральною виборчою комісією у порядку, визначеному законом.

Перші вибори старости призначаються відповідною радою об'єднаної територіальної громади.

Організація і порядок проведення місцевих виборів регулюються Конституцією України, вказаним та іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства.

Громадяни України беруть участь у відповідних місцевих виборах на рівних засадах. Кожен виборець на відповідних місцевих виборах має один голос. Виборець на відповідних місцевих виборах може використати свій голос тільки на одній виборчій ділянці, на якій він включений до списку виборців.

Виборці безпосередньо обирають депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільського, селищного, міського голову, старосту шляхом голосування за кандидатів, висунутих та зареєстрованих у порядку, передбаченому Законом.

Участь громадян України у місцевих виборах є добровільною. Громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні. Голосування на місцевих виборах є таємним. Кожний виборець голосує на виборах особисто.

Громадянин України, який на день виборів досяг вісімнадцяти років, може бути обраний депутатом, сільським, селищним, міським головою, старостою.

Право висунування кандидатів належить громадянам України, які мають право голосу. Це право реалізується громадянами України відповідно через республіканські в Автономній Республіці Крим, обласні, районні, міські, районні у містах організації політичних партій (далі – місцеві організації партій) або шляхом самовисунування згідно із Законом.

Не може бути висунутий кандидатом та обраний депутатом громадянин, який має судимість за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, злочину проти виборчих прав громадян чи корупційного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку.

Будь-які прямі чи непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками забороняються.

Заборонено застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню та вільному

виявленню волі виборця, а також контроль за волевиявленням виборців під час голосування.

З метою захисту своїх виборчих прав громадяни можуть звертатися до виборчих комісій – на підставі Закону, до суду – в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України, до правоохоронних органів – у випадках, коли законодавством передбачено адміністративну або кримінальну відповідальність за порушення виборчих прав громадян.

2. МОЖЛИВІСТЬ ТА ПРОЦЕДУРИ ПЕРЕВІРКИ ВКЛЮЧЕННЯ СЕБЕ ТА ІНШИХ ВИБОРЦІВ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИБОРЦІВ І СПИСКІВ ВИБОРЦІВ НА ВИБОРЧИХ ДІЛЬНИЦЯХ

2.1. Можливість включення себе та інших виборців до Державного реєстру виборців

Кожен виборець має право звертатися в порядку, встановленому Законом України "Про Державний реєстр виборців", до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців з мотивованою заявою щодо неправомірного включення (невключення) до Державного реєстру виборців (далі – Реєстр) себе чи інших осіб (пункт 5 частини першої статті 10 Закону України "Про Державний реєстр виборців").

Порядок звернення особи за власною ініціативою до органу ведення Реєстру щодо включення до Реєстру визначено статтею 19 Закону України "Про Державний реєстр виборців", згідно з якою особа, яка набула права голосу, або особа, яка має право голосу, однак виявила, що вона не включена до Реєстру, може за власною ініціативою звернутися до органу ведення Реєстру за місцем свого проживання на території України стосовно свого включення до Реєстру.

Така особа подає органу ведення Реєстру письмову заяву за формою, встановленою Центральною виборчою комісією, і пред'являє документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство виборця, – паспорт громадянина України або тимчасове посвідчення громадянина України (якщо особа нещодавно набула громадянства України), копія якого додається до заяви.

Відомості про постійну нездатність виборця пересуватися самостійно зазначаються у заяві, яка подається разом з документом, що підтверджує відповідний факт. Особі, яка є військовослужбовцем строкової служби, для подання такої заяви надається відпустка на строк, достатній для звернення до органу ведення Реєстру.

Форми заяв осіб щодо включення до Реєстру встановлені постановою Центральної виборчої комісії від 15 жовтня 2010 року № 415.

2.2. Процедури перевірки включення себе та інших виборців до Державного реєстру виборців

Кожен виборець має право отримувати інформацію про своє включення (невключення) чи включення (невключення) інших осіб до Реєстру (пункт 2 частини першої статті 10 Закону України "Про Державний реєстр виборців").

Згідно зі статтею 21 Закону України "Про Державний реєстр виборців" виборець може особисто звернутися з письмовим запитом до органу ведення Реєстру за своєю виборчою адресою щодо змісту його персональних даних у

Реєстрі, пред'явивши паспорт громадянина України або тимчасове посвідчення громадянина України (якщо особа недавно набула громадянства України). Виборець, постійно не здатний пересуватися самотійно, може уповноважити на таке звернення іншу особу.

У порядку здійснення публічного контролю за діяльністю Реєстру кожен виборець може звернутися до відповідного органу ведення Реєстру, зазначивши свої ідентифікаційні персональні дані та виборчу адресу, з письмовим запитом щодо надання інформації стосовно персональних даних, передбачених частиною першою статті 6 Закону України "Про Державний реєстр виборців", усіх осіб, які внесені до Реєстру за його власною виборчою адресою (крім виборчих адрес, визначених частинами третьою – п'ятою статті 8 указанного Закону).

2.3. Можливість та процедури перевірки включення себе та інших виборців до списку виборців на звичайній виборчій дільниці

Порядок ознайомлення виборців із попереднім списком виборців на звичайній виборчій дільниці та усунення неправильностей у списку виборців визначається статтею 31 Закону.

Орган ведення Державного реєстру виборців не пізніше як за 13 днів до дня голосування передає попередній список виборців відповідній дільничній виборчій комісії.

Дільнична виборча комісія звичайної виборчої дільниці наступного дня після отримання попереднього списку виборців надає його для загального ознайомлення у приміщенні дільничної виборчої комісії.

Виборець має право ознайомитися із попереднім списком виборців у приміщенні дільничної виборчої комісії та перевірити правильність внесених до нього відомостей.

Виборець може звернутися до дільничної виборчої комісії або безпосередньо до органу ведення Реєстру із заявою про уточнення попереднього списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця самотійно пересуватися.

Виборець особисто подає заяву до дільничної виборчої комісії або безпосередньо до органу ведення Реєстру щодо зазначених обставин. У разі якщо виборець за станом здоров'я не може особисто подати заяву, дільнична виборча комісія за зверненням такого виборця зобов'язана забезпечити прийняття заяви у такого виборця в інший спосіб.

До заяви додаються документи (копії документів), які підтверджують зазначені в ній відомості.

Заява може бути подана не пізніше як за п'ять днів до дня голосування і розглядається виборчою комісією протягом одного дня. Заява, подана після вказаного строку, залишається без розгляду.

Адміністративний позов про уточнення списку виборців може бути подано до суду в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

Рішення суду про внесення змін до списку виборців не пізніше як за п'ять днів до дня голосування подається виборцем до відповідного органу ведення Реєстру або до відповідної дільничної виборчої комісії для негайного направлення до такого органу, а пізніше такого строку – до дільничної виборчої комісії.

2.4. Можливість та процедури перевірки включення себе та інших виборців до списку виборців на спеціальній виборчій дільниці

Списки виборців на спеціальних виборчих дільницях складаються відповідними дільничними виборчими комісіями не пізніше як за десять днів до дня голосування.

Згідно із статтею 34 Закону дільнична виборча комісія спеціальної виборчої дільниці наступного дня після складення списку виборців надає один його примірник для загального ознайомлення у приміщенні дільничної виборчої комісії.

Виборець має право звернутися із заявою про уточнення списку виборців до дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці або безпосередньо до суду за місцезнаходженням виборчої дільниці, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця самостійно пересуватися.

Заява про уточнення списку виборців може бути подана до відповідної дільничної виборчої комісії спеціальної виборчої дільниці не пізніше як за два дні до дня голосування. Заява, подана до виборчої комісії після зазначених строків, залишається без розгляду.

Позовна заява про уточнення списку виборців може бути подана до суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.

Виборець, включений до списку виборців на спеціальній виборчій дільниці, отримує виборчі бюлетені для голосування з виборів, на яких він має право голосу:

депутатів обласної ради, якщо він проживає на території цієї області та заклад, де він перебуває, розташований на території відповідного територіального виборчого округу з виборів депутатів обласної ради, до якого він віднесений за своїм зареєстрованим місцем проживання;

депутатів районної ради, якщо він проживає на території цього району та заклад, де він перебуває, розташований на території відповідного

територіального виборчого округу з виборів депутатів районної ради, до якої він віднесений за своїм зареєстрованим місцем проживання;

сільського, селищного, міського голови, старости, якщо він проживає на території відповідного села, селища, міста та заклад, де він перебуває, розташований на території цього села, селища, міста;

депутатів районної у містах із районним поділом ради, якщо він проживає на території цього району у місті та заклад, де він перебуває, розташований на території відповідного територіального виборчого округу з виборів депутатів районної у місті ради, до якого він віднесений за своїм зареєстрованим місцем проживання;

депутатів сільської, селищної, міської ради, якщо він проживає на території відповідного села, селища, міста та заклад, де він перебуває, розташований на території відповідного виборчого округу з виборів депутатів сільської, селищної, міської ради, до якого він віднесений за своїм зареєстрованим місцем проживання.

3. АДРЕСИ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ

Інформація про адреси місцезнаходження територіальних виборчих комісій розміщена на офіційному веб-сайті Центральної виборчої комісії за адресою: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/>

4. АДРЕСИ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ДІЛЬНИЧНИХ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ ТА ПРИМІЩЕНЬ ДЛЯ ГОЛОСУВАННЯ З МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ

(Постанова Центральної виборчої комісії від 12 квітня 2012 року № 66 "Про утворення звичайних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі" із внесеними змінами)

5. ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ МОЖЛИВОСТІ ГОЛОСУВАТИ ЗА МІСЦЕМ ПЕРЕБУВАННЯ

Статтею 78 Закону визначається порядок організації голосування виборців за місцем їх перебування.

Так, дільнична виборча комісія надає можливість голосувати за місцем перебування виборцю, який внесений до списку виборців на виборчій дільниці, але за віком, у зв'язку з інвалідністю чи за станом здоров'я не здатний пересуватися самостійно.

Для організації голосування виборців, не здатних пересуватися самостійно, за їх місцем перебування дільнична виборча комісія в останній день перед днем голосування на своєму засіданні виготовляє витяг із списку виборців за формою, встановленою Центральною виборчою комісією.

До витягу із списку виборців включаються:

1) без рішення комісії – виборець, постійно не здатний самостійно пересуватися, стосовно якого у списку виборців зазначена відповідна відмітка, якщо такий виборець **до 12 години останньої суботи** перед днем голосування письмово або особисто не повідомив відповідну дільничну виборчу комісію про бажання проголосувати у приміщенні для голосування;

2) за рішенням дільничної виборчої комісії – виборець, який тимчасово не здатний самостійно пересуватися, на підставі його заяви та довідки медичної установи про стан його здоров'я.

Виборець, який тимчасово не здатний пересуватися самостійно, поштою або через інших осіб **подає** дільничній виборчій комісії **не пізніше 20 години останньої п'ятниці** перед днем голосування:

– власноручно написану заяву з проханням забезпечити йому голосування за місцем його перебування із зазначенням місця перебування виборця;

– довідку медичної установи про стан здоров'я виборця.

На спеціальних виборчих дільницях, утворених у стаціонарних лікувальних закладах, голосування за місцем перебування виборця проводиться на підставі власноручно написаної заяви виборця з проханням забезпечити йому голосування за місцем його перебування у зв'язку з необхідністю дотримання постільного режиму.

Витяг із списку виборців невідкладно після його складення надається для загального ознайомлення у приміщенні дільничної виборчої комісії.

6. ПОРЯДОК ГОЛОСУВАННЯ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

Голосування проводиться з 8 до 20 години без перерви.

Для отримання виборчих бюлетенів з виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів (далі – виборчий бюлетень) для голосування у відповідних виборчих округах члену дільничної виборчої комісії надається один із зазначених нижче документів, який підтверджує особу та громадянство України:

- 1) паспорт громадянина України;
- 2) тимчасове посвідчення громадянина України (для осіб, недавно прийнятих до громадянства України);

За умови пред'явлення виборцем одного з вищевказаних документів, наявності його у списку виборців на відповідній виборчій дільниці та після того, як ним буде поставлено підпис за отримання виборчих бюлетенів у списку виборців та у визначеному місці на контрольних талонах виборчих бюлетенів, член дільничної виборчої комісії видає виборцю виборчі бюлетені для голосування на відповідних місцевих виборах.

Виборцю видаються виборчі бюлетені лише з тих місцевих виборів, на яких він має право голосу.

Забороняється отримання виборчого бюлетеня від інших осіб (крім уповноваженого члена виборчої комісії, який видає виборчий бюлетень), заохочення або змушування виборців до передачі виборчого бюлетеня іншим особам шляхом підкупу, погроз або іншим способом.

Виборчі бюлетені не передаються іншим особам.

Виборчий бюлетень заповнюється виборцем особисто в кабіні для таємного голосування. Під час заповнення виборчого бюлетеня забороняється присутність інших осіб. Виборець, який унаслідок фізичних вад не може самостійно заповнити виборчий бюлетень, має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії скористатися допомогою іншої особи, крім члена виборчої комісії, кандидата, уповноваженої особи місцевої організації партії, довіреної особи кандидата, офіційного спостерігача.

Виборець у приміщенні для голосування може перебувати лише протягом часу, необхідного для голосування.

У виборчому бюлетені для голосування в територіальному виборчому окрузі виборець робить позначку "плюс" (+) або іншу, що засвідчує волевиявлення виборця, у квадраті проти назви місцевої організації партії, кандидата, закріпленого нею за відповідним територіальним виборчим округом (у разі закріплення).

У виборчих бюлетенях для голосування в одномандатному виборчому окрузі виборець робить позначку "плюс" (+) або іншу, що засвідчує

волевиявлення виборця, у квадраті проти прізвища кандидата в депутати, за якого він голосує.

У виборчих бюлетенях для голосування з виборів сільського, селищного, міського голови виборець робить позначку "плюс" (+) або іншу, що засвідчує волевиявлення виборця, у квадраті проти прізвища відповідного кандидата, за якого він голосує.

Виборець може голосувати лише за одну місцеву організацію партії у відповідному територіальному виборчому окрузі, одного кандидата в депутати у відповідному одномандатному виборчому окрузі, за одного кандидата на посаду відповідно сільського, селищного, міського голови.

Якщо на виборчому бюлетені зроблено більш як одну позначку або не поставлено жодної позначки, то такий виборчий бюлетень вважається недійсним.

Виборець опускає заповнені виборчі бюлетені у виборчу скриньку. При пред'явленні відповідного посвідчення або за наявності фізичних вад, які не потребують документального підтвердження, виборець має право з відома голови або іншого члена дільничної виборчої комісії доручити зробити це іншій особі, крім члена виборчої комісії, кандидата, уповноваженої особи місцевої організації партії, довіреної особи кандидата, офіційного спостерігача.

У разі якщо виборець, заповнюючи виборчий бюлетень, припустився помилки, він має право невідкладно звернутися з письмовою заявою до членів виборчої комісії, які видали йому виборчий бюлетень, з проханням видати йому інший виборчий бюлетень.

Інший виборчий бюлетень видається тільки в обмін на неправильно заповнений і лише один раз.

Повторна видача виборчого бюлетеня замість неправильно заповненого не допускається.

За 5 хвилин до 20 години голова дільничної виборчої комісії оголошує про закінчення голосування та зачинення виборчої дільниці о 20 годині. Виборці, які на 20 годину прийшли до дільниці для голосування, мають право проголосувати. Один із членів комісії о 20 годині підходить до входу у приміщення для голосування та запрошує всіх виборців, які ще не проголосували, зайти у приміщення та зачиняє двері.

7. ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ ПОРУШЕНЬ ВИБОРЧИХ ПРАВ ТА СПОСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦЬОГО ПРАВА

1. Відповідно до частини першої статті 94 Закону суб'єктом звернення зі скаргою, що стосується місцевих виборів, до виборчої комісії у передбачених Законом випадках можуть бути:

1) кандидат у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, селищної, сільської ради;

2) довірена особа кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі – від імені кандидата в депутати;

3) кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови;

4) довірена особа кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови – від імені кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови;

5) місцева організація партії, кандидати від якої зареєстровані на відповідних місцевих виборах;

6) представник місцевої організації партії в територіальній виборчій комісії з правом дорадчого голосу – від імені місцевої організації партії;

7) уповноважена особа місцевої організації партії, кандидати в депутати від якої зареєстровані у багатомандатному виборчому окрузі, – від імені місцевої організації партії;

8) офіційний спостерігач від місцевої організації партії, яка висунула кандидатів у депутати у багатомандатному виборчому окрузі, від кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі, від кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови;

9) офіційний спостерігач від громадської організації;

10) виборча комісія, утворена відповідно до Закону;

11) виборець – громадянин України, який згідно з частиною першою статті 3 Закону має право голосу на відповідних місцевих виборах – щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів оскарження, якщо ці рішення, дії чи бездіяльність порушили або порушують особисто його виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі.

Частиною другою статті 94 Закону передбачено, що суб'єкти звернення зі скаргою можуть з урахуванням вимог Закону оскаржити до відповідної виборчої комісії рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, таких суб'єктів оскарження:

1) виборчої комісії, члена виборчої комісії;

2) місцевої організації партії, кандидати від якої зареєстровані на відповідних місцевих виборах, крім рішення чи дій, які відповідно до закону, її статуту (положення) належать до внутрішньої організаційної діяльності місцевої організації партії;

3) кандидата в депутати;

4) кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови;

5) уповноважених осіб місцевих організацій партій, довірених осіб кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського

голови, офіційних спостерігачів від місцевих організацій партій, від кандидатів – лише щодо порушень, які мали місце під час голосування.

Суб'єкт виборчого процесу може звернутися до суду в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

Виключно до суду оскаржуються:

1) рішення, дії чи бездіяльність Центральної виборчої комісії, члена Центральної виборчої комісії;

2) рішення чи дії територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів;

3) рішення, дії чи бездіяльність члена територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів;

4) рішення, дії чи бездіяльність органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, закладів та організацій, їх посадових та службових осіб;

5) рішення, дії чи бездіяльність засобів масової інформації, інформаційних агентств, засобів масової інформації та інформаційних агентств, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників;

6) бездіяльність місцевої організації партії, кандидати від якої зареєстровані на відповідних місцевих виборах;

7) дії чи бездіяльність уповноважених осіб місцевих організацій партій, довірених осіб кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, офіційних спостерігачів від місцевих організацій партій, від кандидатів, крім порушень, що мали місце під час голосування.

До Центральної виборчої комісії або до суду (шляхом подання позовної заяви) оскаржується бездіяльність територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів (частини шоста, сьома статті 94 Закону).

До відповідної територіальної виборчої комісії або до суду (шляхом подання позовної заяви) оскаржуються:

1) рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, її члена – до територіальної виборчої комісії, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію (частина четверта статті 94 Закону);

2) рішення, дії чи бездіяльність територіальної виборчої комісії, її члена – до територіальної виборчої комісії, яка встановлює результати відповідних місцевих виборів (частина п'ята статті 94 Закону);

3) рішення чи дії місцевої організації політичної партії, кандидати від якої зареєстровані на відповідних місцевих виборах, її посадової особи чи повноважного представника, крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до внутрішньої організаційної діяльності відповідної місцевої організації партії, – до територіальної виборчої комісії, яка зареєструвала відповідного кандидата (кандидатів) (частина восьма статті 94 Закону);

4) дії чи бездіяльність кандидата у депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости – до територіальної

виборчої комісії, яка зареєструвала відповідного кандидата (частина дев'ята статті 94 Закону).

До дільничної виборчої комісії або до суду (шляхом подання позовної заяви) оскаржуються порушення, що мали місце під час голосування, допущені уповноваженими особами місцевих організацій партій, довіреними особами кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, офіційними спостерігачами від місцевих організацій партій, від кандидатів (частина десята статті 94 Закону).

Строки оскарження рішень, дій або бездіяльності, що стосуються місцевих виборів, встановлено статтею 95 Закону.

Вимоги до форми та змісту скарги, що подається до виборчої комісії, визначено статтею 96 Закону.

Порядок розгляду скарг виборчими комісіями з місцевих виборів визначається Законом та Порядком розгляду скарг виборчими комісіями з місцевих виборів, затвердженим постановою Центральної виборчої комісії від 5 вересня 2015 року № 229.

Позовні заяви стосовно призначення, підготовки і проведення місцевих виборів розглядаються судом у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

8. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МІСЦЕВІ ВИБОРИ

Особи, винні в порушенні законодавства про місцеві вибори, притягуються до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у порядку, встановленому законом (частина перша статті 100 Закону).

Статтями 157 – 160 Кримінального кодексу України (далі – Кодекс) встановлено відповідальність за:

– перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права, перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, члена виборчої комісії або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, поєднані з обманом або примушуванням, а також ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин – у вигляді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк (частина перша статті 157 Кодексу);

– умисне подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців, умисне внесення неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, чи інше несанкціоноване втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців – у вигляді позбавлення волі на строк від двох до чотирьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років (частина перша статті 158 Кодексу);

– підробку або незаконне виготовлення, використання або зберігання незаконно виготовлених чи підроблених виборчих документів (виборчого бюлетеня, протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, про підсумки голосування на виборах, про результати виборів та інших документів, які відповідно до законодавства відносяться до виборчих документів) – у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від двох до трьох років (частина друга статті 158 Кодексу);

– викрадення чи приховування виборчої скриньки з бюлетенями або протоколу про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах, про результати виборів або незаконне знищення чи псування виборчої скриньки з бюлетенями, або підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, протоколу про підсумки голосування чи результати виборів до його заповнення, або складення чи підписання такого протоколу не на засіданні виборчої комісії, на якому здійснюється підрахунок голосів виборців чи встановлення підсумків голосування чи результатів виборів, або включення до такого протоколу завідомо недостовірних відомостей – у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років (частина третя статті 158 Кодексу);

– надання або отримання виборчого бюлетеня особою, яка не має права його надавати чи отримувати, або викрадення чи приховування виборчого

бюлетеня або надання виборцю заповненого виборчого бюлетеня або голосування виборцем, більше ніж один раз – у вигляді штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років (частина перша статті 158¹ Кодексу);

– незаконне знищення виборчої документації поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів, а так само пошкодження виборчої документації – у вигляді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на строк від двох до чотирьох років (частина перша статті 158² Кодексу);

– умисне порушення таємниці голосування під час проведення виборів, що виявилось у розголошенні змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах, – у вигляді штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років (частина перша статті 159 Кодексу);

– надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії (блоку), з порушенням встановленого законом порядку, шляхом передачі грошових коштів або матеріальних цінностей на безоплатній основі чи за необґрунтовано заниженими розцінками, виготовлення або поширення агітаційних матеріалів, не оплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необґрунтовано заниженими розцінками, або оплати виготовлення чи поширення таких матеріалів – у вигляді обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк (частина перша статті 159¹ Кодексу);

– прийняття пропозиції, обіцянки або одержання виборцем для себе чи третьої особи неправомірної вигоди за вчинення чи невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права або права голосу (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці більше одного разу, голосування за окремого кандидата на виборах або відмова від такого голосування, передання виборчого бюлетеня іншій особі), незалежно від фактичного волевиявлення особи та результатів голосування – у вигляді штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на той самий строк (частина перша статті 160 Кодексу);

– пропозицію, обіцянку або надання виборцю неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним свого виборчого права (відмова від участі в голосуванні, голосування на виборчій дільниці більше одного разу, голосування за окремого кандидата на виборах, кандидатів від політичної партії, місцевої організації політичної партії або відмова від такого голосування, передача виборчого бюлетеня іншій особі), – у вигляді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років (частина друга статті 160 Кодексу);

– здійснення передвиборної агітації шляхом надання підприємствам, установам, організаціям неправомірної вигоди або надання безоплатно товарів (крім товарів, що містять візуальні зображення найменування, символіки, прапора політичної партії, вартість яких не перевищує розміру, встановленого законодавством), робіт, послуг – у вигляді обмеження волі на строк від двох до чотирьох років або позбавлення волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років (частина третя статті 160 Кодексу).

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність за правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення (статті 212⁷ – 212²⁰ указанного Кодексу).